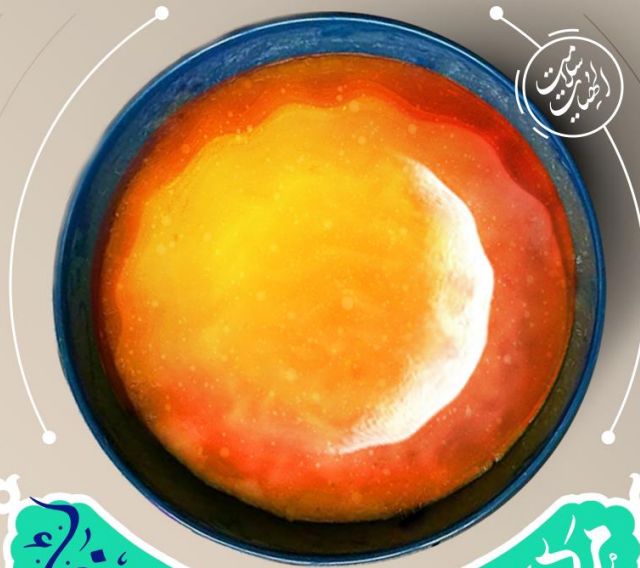

5

اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت : فرهنگستان علوم پزشکی ایران
دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت : و سایر نهاد های علمی برگزار میکنند

گذری بر یافته های علمی در الهیات سلامت

دکتر احمد پاکتچی | دکتر مجید معارف | دکتر حمیدرضا آیت اللهی
دکتر حامد آرزایی | دکتر مرتضی سلمان نژاد | دکتر یحیی میرحسینی
دکتر محمد صدر | دکتر اسماعیل اثباتی | دکتر عمیدرضا اکبری

همراه با اعطای
گواهی معتبر

محل برگزاری
در بستر اسکای روم

زمان برگزاری
ماه مبارک رمضان

اطلاعات بیشتر و ثبت نام
<https://digiform.ir/c6f1148b30>

اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و نیز انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق علیه‌السلام و انجمن علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، دوره‌ای آموزشی را با نام «**مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت**» در ماه مبارک رمضان ۱۴۴۵ هجری قمری، مقارن با اسفند ۱۴۰۲ و فروردین ۱۴۰۳ هجری شمسی، به‌جهت دانش‌افزایی دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته‌های مختلف -به‌ویژه مرتبط با الهیات و سلامت- و علاقه‌مندان به پژوهش‌های میان‌رشته‌ای دین و سلامت برگزار نمود.

این دوره در قالب نه نشست علمی با سخنرانی اساتید برگزیده و توانمند در زمینه مطالعات میان‌رشته‌ای الهیات و سلامت برگزار گردید. گفتنی است، طی چند دهه گذشته، پیوند تازه‌ای میان دو عرصه سلامت و دین در فضای الهیات کتاب مقدس شکل گرفته و آثار علمی فراوانی در این زمینه به رشته تحریر درآمده است. مطالعات الهیات سلامت در سال‌های اخیر جای خود را در فضای علوم اسلامی نیز باز کرده و تلاش‌های گسترده‌ای را برای بهره‌گیری از منابع قرآنی و روایی در دستیابی به سلامت جامعه به همراه داشته است. این امر به‌ویژه با آغاز همه‌گیری بیماری کرونا و کوشش متخصصان حوزه علوم انسانی و اسلامی -افزون بر پزشکان و دست‌اندرکاران نظام سلامت- در راستای پیشگیری و درمان این بیماری، بیش از پیش آشکار شده و اهمیت توجه به جایگاه دین در حوزه بهداشت و درمان را هویدا ساخته است.

مطالعاتی که طی سال‌های اخیر در کشورهای غربی و گاه اسلامی در پیجوبی ارتباط دین و سلامت صورت گرفته، حاکی از ضرورت پرداختن به این رابطه دارد و بر جدانپذیری این دو مقوله از یکدیگر تأکید دارد. با نظر به اهمیت آشنایی با موضوع یادشده از سوی دانش‌پژوهان و پژوهشگران هر دو عرصه الهیات و سلامت، برگزاری نشست‌هایی در راستای معرفی یافته‌های اخیر متخصصان حوزه الهیات سلامت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بود و فرصت ماه مبارک رمضان، به مثابه بازه زمانی پربرکتی برای پرداختن به معارف اسلامی در ارتباط با بهداشت و درمان انتخاب شد. از این رو، **مدرسه رمضانی شفاء** در راستای تحقق اهداف زیر اجراء گردید:

- آشنایی مخاطبان با مطالعات میان‌رشته‌ای الهیات و سلامت و اهمیت آن‌ها در جهان کنونی؛
- نقد و بررسی آثار تألیفی در موضوع الهیات سلامت و معرفی ایده‌هایی برای پژوهش در این عرصه؛
- تبیین ارتباط مجموعه علوم الهیات -به‌ویژه قرآن، حدیث، فلسفه و ادیان- با حوزه بهداشت و درمان؛
- معرفی حوزه مطالعاتی الهیات سلامت و دعوت از پژوهشگران برای همکاری‌های علمی در این زمینه؛
- گسترش فرهنگ قرآنی و روایی در زمینه بهداشت و درمان بر پایه مطالعات میان‌رشته‌ای الهیات سلامت.

این دوره آموزشی مطابق جدول زمان‌بندی زیر در بستر فضای مجازی از ساعت ۲۰ الی ۲۲ شب با دعوت از نه تن از اساتید برجسته در موضوع مطالعات اسلام و سلامت برگزار گردید تا دسترسی به محتوای علمی ارائه‌شده برای شرکت‌کنندگان مختلف از سراسر کشور و حتی خارج از آن فراهم باشد و بهره‌مندی از جلسات به حضور در مکانی معین محدود نگردد. به همین جهت، نشست‌های دوره نام‌برده شاهد استقبال گسترده‌ای از دانشجویان، دانش‌آموختگان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کشور بود که بخشی از زمان خود را در آن ایام مبارک به علم‌آموزی و دانش‌اندوزی در زمینه الهیات سلامت اختصاص می‌دادند.

ردیف	روز	تاریخ قمری	تاریخ شمسی
۱	چهارشنبه	۲ رمضان ۱۴۴۵	۲۳ اسفند ۱۴۰۲
۲	شنبه	۵ رمضان ۱۴۴۵	۲۶ اسفند ۱۴۰۲
۳	سه‌شنبه	۱۵ رمضان ۱۴۴۵	۷ فروردین ۱۴۰۳
۴	پنج‌شنبه	۱۷ رمضان ۱۴۴۵	۹ فروردین ۱۴۰۳
۵	شنبه	۱۹ رمضان ۱۴۴۵	۱۱ فروردین ۱۴۰۳
۶	سه‌شنبه	۲۱ رمضان ۱۴۴۵	۱۳ فروردین ۱۴۰۳
۷	پنج‌شنبه	۲۴ رمضان ۱۴۴۵	۱۶ فروردین ۱۴۰۳
۸	شنبه	۲۶ رمضان ۱۴۴۵	۱۸ فروردین ۱۴۰۳
۹	چهارشنبه	۱ شوال ۱۴۴۵	۲۲ فروردین ۱۴۰۳

به عنوان شهادی بر استقبال بی‌نظیر دانش‌پژوهان ایران از «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت» باید به ثبت‌نام قریب به ۴۰۰ تن در این دوره اشاره نمود که ۷۰٪ ایشان حائز تحصیلات عالی (کارشناسی ارشد یا دکتری)، نزدیک به ۱۰٪ با تحصیلات حوزی و بیش از ۲۰٪ با تحصیلات کارشناسی بوده‌اند. در این میان، گستردگی رشته‌های شرکت‌کنندگان بسیار فراوان است و از علوم انسانی (قرآن و حدیث، الهیات، فلسفه، فقه، ادیان، تاریخ، مدیریت، حقوق، علوم اجتماعی و...) و علوم تجربی (پزشکی، پیراپزشکی، داروسازی، شیمی، طب سنتی و...) گرفته تا مهندسی و ریاضیات (هوافضا، کامپیوتر، مکانیک، برق و...) را شامل می‌شود.

افزون بر این، می‌توان به حضور شرکت‌کنندگان این دوره از سراسر دانشگاه‌های کشور، اعم از دانشگاه‌های دولتی در شهرهای مختلف ایران، دانشگاه‌های آزاد و پیام نور و همچنین حوزه‌های علمیه اشاره داشت که طیف وسیعی از علاقه‌مندان به حوزه الهیات سلامت را نشان می‌دهد. این آمار حاکی از گرایش ویژه‌ای به موضوع یادشده در سراسر کشور دارد که می‌تواند انگیزه محکمی را برای مسئولین امر ایجاد نماید تا با برگزاری دوره‌های آموزشی مرتبط و نیز تألیف و تدوین کتب علمی معتبر در زمینه الهیات سلامت، پاسخگوی نیاز علمی و پژوهشی دانشجویان و دانش‌آموختگان ایران در این حوزه باشند.

با عنایت به استقبال گرمی و بازخوردهای مثبتی که از برگزاری دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت» در ماه مبارک رمضان به دست آمد، «اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت»، وابسته به معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه امام صادق علیه‌السلام بر خود می‌داند تا ضمن تشکر و قدردانی از شرکت‌کنندگان محترم در این نشست‌ها، آمادگی برگزاری مدارس فصلی دیگری را در سال جاری با همکاری نهادهای علمی مرتبط و نیز تألیف و تهیه منابع علمی در زمینه مطالعات میان‌رشته‌ای دین و سلامت اعلام نماید. این مهم نیازمند یاری نهادهای علمی و همراهی پژوهشگران گرامی ایران زمین است تا همچنان با شایستگی به وظیفه خطیر خویش تحقق ببخشد.

پیش از ارائه گزارش مکتوب نشست‌های مدرسه رمضانی شفاء، لازم می‌دانم تا از تمامی دست‌اندرکاران برگزاری این دوره کمال سپاس و تقدیر را به عمل آورم؛ از جمله جناب آقای دکتر سلمان نژاد، عضو اندیشکده و دبیر علمی دوره، که زحمت انتخاب اساتید و موضوعات را برعهده داشتند و نیز جناب آقای دکتر حامد آرضایی، ریاست محترم اندیشکده، که در هماهنگی جلسات و ارتباط با مؤسسات علمی نقش مؤثری ایفاء نمودند. به علاوه، سایر بزرگوارانی که در اجرای دوره از آغاز تا انجام زحمت بخشی از امور را متقبل شدند؛ به ترتیب الفبا: زهرا خیراندیش، محمدجواد سامانی، محمدامین شهبازی، محمد مهدی فلاحی، فائزه گل محمدی، علی رضا مهدی‌زاده.

امیرحسین فراستی

کارشناس اندیشکده و دبیر اجرایی دوره

گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت

جلسه اول:

بهداشت جسم و روح از منظر قرآن

— با تأکید بر بعد سلامت معنوی —

چهارشنبه ۲۳ اسفند | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:

<https://digiform.ir/c6f1148b30>

دکتر مجید معارف

استاد تمام دانشکده
الهیات دانشگاه تهران

عضو گروه سلامت
روان فرهنگستان
علوم پزشکی ایران

اولین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر مجید معارف و با عنوان «بهداشت جسم و روح از منظر قرآن: با تأکید بر بعد سلامت معنوی»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۲/۱۲/۲۳ از ساعت ۲۰ تا ۲۲ برگزار گردید.

در آغاز جلسه دکتر حامد آرضایی، ریاست محترم اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت، به اهمیت موضوع الهیات سلامت اشاره داشتند و به چندوجهی بودن سلامت در طول تاریخ پرداختند. به گفته ایشان، ورود برخی غیر متخصصان به حوزه سلامت سبب چالشی در این زمینه گشته و نگرش عالمانه به الهیات سلامت را ضروری ساخته است. بنابراین، برگزاری چنین دوره‌هایی می‌تواند آشنایی مناسبی در موضوع مذکور به دست دهد. ایشان همچنین اشاره مختصری به سرفصل‌های دوره داشتند و از اهم این موارد یاد کردند.

سپس، دکتر محمدعلی محقق، معاون علمی فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، موضوع به رسمیت شناخته شدن بُعد معنویت در میان ابعاد سلامت از سوی سازمان جهانی بهداشت در سال ۱۳۶۲ ه‍.ش را مورد توجه قرار داده و به ارتباط تنگاتنگ این بُعد با سلامت در تاریخ اسلامی اشاره داشتند. وی همچنین به حجم بالای تألیفات پزشکان مسلمان در گذر تاریخ تأکید ورزیده و از نقش پررنگ معنویت در این آثار یاد کردند. به گفته ایشان، امروزه نیز سلامت معنوی از موضوعات مورد توجه فرهنگستان علوم پزشکی ایران بوده و گروهی با این نام در مجموعه مزبور فعالیت می‌نماید.

پس از این، دکتر مجید معارف، به سخنرانی درباره بهداشت جسم و روح از منظر قرآن کریم پرداختند. به گفته ایشان، توصیه‌های قرآن کریم بیشتر جنبه پیشگیرانه دارد و می‌تواند پیش از درمانگری به کار آید. ایشان فرمودند: از آنجا که قرآن کریم یک کتاب طبی نیست، وجود آیات طبی در آن نیاز به تأمل دارد. با این حال، آیاتی که حاوی کلیدواژه‌هایی چون سقم، مرض، موت، شفاء و امثال آن است، بخشی از این موارد می‌تواند باشد.

عضو هیئت علمی گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران در اشاره به آیه‌ای از سوره شعراء که سخنی از حضرت ابراهیم (ع) درباره بیماری و شفای او را بیان می‌نماید، مقصود از آن را بیماری جسمی می‌داند و به دلیل آیه‌ای دیگر که ایشان را برخوردار از قلب سلیم معرفی می‌نماید، آن حضرت را مبرا از هر بیماری روحی برمی‌شمارد. در مقابل، آیه‌ای از سوره نحل که درباره غسل سخن می‌گوید و به شفا بخشی آن اشاره می‌کند، به شفای جسم ناظر می‌باشد و امری روحی را مورد تأکید قرار نمی‌دهد.

این عضو فرهنگستان علوم پزشکی سپس به شفای روحی در قرآن کریم اشاره نمودند و آیاتی دیگر را مورد تأکید قرار دادند که در آن‌ها شفاء به کلام خداوند متعال نسبت داده شده است. بر اساس آنچه در این آیات ذکر گردیده و واژگانی که با شفاء هم‌نشین گشته، شفای روحی مورد نظر بوده است. به گفته ایشان، در مقابل شفای روحی، بیماری روحی هست که با عبارت «فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ» به آن پرداخته می‌شود.

در ادامه، دکتر معارف به این مهم اشاره داشتند که بیماری‌های جسمی در قرآن کریم به اجمال بیان گشته و توضیح وافی درباره آن‌ها ارائه نشده است؛ مانند بیماری حضرت ابراهیم «وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ» حضرت یونس «فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ» یا حضرت ایوب «أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ». با وجود این، امراض روحی فراوانی در قرآن کریم مشهود است که نمونه آن‌ها، زیغ، شک، ریب، حسد، ظلم، کینه، عهدشکنی و... می‌باشد؛ یعنی هرآنچه در مقابل قلب سلیم قرار می‌گیرد.

ضمن تأکید بر اینکه قرآن کریم یک کتاب پزشکی نبوده، لیکن رهنمودهایی در این خصوص دارد، دکتر معارف به اصولی در این رابطه اشاره داشتند. ایشان گفتند: اصل اول، توصیه قرآن به جست‌وجوی روزی حلال است. قرآن کریم می‌فرماید: «فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَلًا طَيِّبًا». اصل دوم، استفاده معقول از رزق حلال است. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا». اصل دیگر آن است که انسان خود را به مهملکه نیاندازد و به سازگاری غذا با خود بیاندیشید. قرآن کریم می‌فرماید: «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ». بنابراین، چنین آیاتی می‌تواند تضمین‌کننده سلامت جسمی انسان باشد.

در ادامه این سخنرانی، دکتر معارف به تصویب سلامت معنوی به عنوان چهارمین بعد سلامت پرداختند و واکنش‌ها به این تصمیم در میان باورمندان به ادیان را تبیین نمودند. به گفته ایشان، برخی انسان معنوی را به انسانی تعریف کردند که با خدا ارتباط داشته و در پی‌اصلاح آن بتواند با غیر او نیز ارتباط برقرار کند. اما دین‌ناباوران تنها رضایت درونی افراد و برخورد مناسب با جامعه را معنویت‌گرایی دانستند. از این رو، ادبیات سلامت معنوی در رویکرد دینی غنی‌تر گردید؛ چه رویکرد دینی -وخصوصاً اسلامی- مبانی ویژه‌ای همچون باور به دو بُعد روح و جسم برای انسان دارد که به آن توانمندی‌های بیشتری می‌بخشد.

در پایان جلسه، سخنران محترم به کتاب آشنایی با سلامت معنوی اشاره داشتند که ایشان در بخشی از آن به شاخص‌های سلامت معنوی از دیدگاه اسلامی پرداخته‌اند. این شاخصه‌ها شامل چهار دسته: بینشی، گرایشی، کنشی و منشی می‌شود. برای اطلاع بیشتر در این باره، مطالعه کتاب نام‌برده توصیه می‌گردد.

جلسه دوم:

چشم زخم: انگاره‌ای قرآنی یا برساختی فرهنگی

دکتر اسماعیل اثباتی

عضو هیئت علمی
گروه فلسفه و کلام
اسلامی دانشگاه
علامه طباطبائی

شنبه ۲۶ اسفند | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:
<https://digiform.ir/c6f1148b30>

دومین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر اسماعیل اثباتی و با عنوان «چشم زخم: انگاره‌ای قرآنی یا برساختی فرهنگی»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۲/۱۲/۲۶ از ساعت ۲۰ تا ۲۱ برگزار گردید.

در آغاز جلسه، دکتر اسماعیل اثباتی به باور دیرینه به اثر چشم بر روی اشیاء و جانوران پرداخته و دیدگاه‌هایی را در این خصوص نام بردند. دیدگاه اول آن است که چشم‌زخم را دارای جنبه دینی می‌بینند؛ مانند روایات «العين حق». دیدگاه دوم آن را اساساً باوری خرافی می‌داند که میان مؤمنان منتشر گشته است. دیدگاه سوم اما آن را فراعلمی دانسته و روشی برای توجیه پدیده‌ها در عصور متقدم عنوان می‌کند. با این حال، منشأ این باور مورد اختلاف بوده و تأثیرپذیری از جامعه عرب جاهلی یا یهودیان مورد ادعاء می‌باشد.

پس از طرح این موضوع، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی به موضع‌گیری قرآن کریم در قبال این مسئله پرداخته و گفتند: چهار دسته از آیات قرآن کریم را مرتبط با چشم‌زخم می‌دانند؛ دسته اول درباره ورود فرزندان حضرت یعقوب (ع) به مصر است که ایشان را از ورود دسته‌جمعی منع می‌نماید. برخی علت این توصیه را پرهیز از چشم‌زخم دانسته، اما گویا این پندار به سبب باورهای عرب در آن زمان پدید آمده است. دسته دوم، آیات اخیر سوره قلم هست. شأن نزول این آیات در تفاسیر شیعه به ماجرای غدیر مرتبط می‌گردد، ولی با مکی بودن این سوره نمی‌سازد. لیکن شأن نزول این آیات در تفاسیر سنی به چشم زدن پیامبر (ص) توسط مشرکین مربوط می‌گردد؛ گرچه بر روایت آن اشکال بسیار است.

برخلاف سخنانی که درباره شأن نزول این آیات گفته شده است، دکتر اثباتی بر این مهم تأکید کردند که مفسران به نوعی چشم‌زخم را پذیرفته و دلیلی بر رد آن نیاورده‌اند؛ هرچند روایتی از معصومین (ع) در تأیید این باور نیاورده‌اند. اشکال دیگری که بر برداشت رایج می‌شود آن است که تعبیر به چشم‌زخم نزد عرب همواره با واژه «عين» همراه است و با عبارت قرآنی کاربرد ندارد. بنابراین، حتی با فرض ارتباط آیات فوق‌الذکر با چشم‌زخم، اثر آن در دفع چشم‌زخم به روایات معتبر مستند نمی‌گردد.

در ادامه، دکتر اسماعیل اثباتی به سومین دسته از آیات پرداختند و گفتند: حسب آنچه در تاریخ آمده، آیه «لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا...»، مطابق قولی ضعیفی، مربوط به چشم زدن لشکر اسلام می‌شود. ولی این تنها برداشت برخی مفسرین هست و قول قوی‌تر آن را به علت عجب و غرور مسلمانان برشمرده است. اما چهارمین دسته هم آیات پایانی سوره فلق است: «وَمِنْ شَرِّ اللَّفْقَتِ فِي الْعُقَدِ * وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ...» که آن نیز با روایتی ضعیف و بی‌سند به چشم‌زخم ارتباط پیدا می‌کند. لذا دلالت این آیه نیز به چشم‌زخم اثبات نمی‌گردد.

در پایان این گفتار، سخنران محترم چنین نتیجه گرفتند که موضوع چشم‌زخم نمی‌تواند مبنای قرآنی داشته باشد و حتی در روایات معتبر نیز به میزان اثر آن اشاره نمی‌شود؛ حتی گاه در پاره‌ای از روایات به مواردی برمی‌خوریم که نمی‌تواند منتسب به ائمه اطهار (ع) باشد و از ایشان به دور است. بنابراین، اعتقاد به چشم‌زخم شاید نتواند به کمک آیات و روایات به اثبات برسد؛ اگرچه استفاده از آیات هم -به عنوان یک عمل مبتنی بر خبر واحد- برای دفع چشم‌زخم نمی‌تواند الزاماً نادرست باشد.

گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت

جلسه سوم:

نسبت علم و دین در سلامت

دکتر حمیدرضا آیت اللهی

استاد تمام گروه فلسفه
دانشگاه علامه طباطبائی
—
عضو گروه علمی فلسفه،
اخلاق پزشکی و علوم
زیستی فرهنگستان علوم
پزشکی ایران

— با تأکید بر روزهداری —

سه شنبه ۷ فروردین | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:
<https://digiform.ir/c6f1148b30>

سومین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر حمیدرضا آیت اللهی و با عنوان «نسبت علم و دین در سلامت: با تأکید بر روزهداری»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۳/۰۱/۰۷ از ساعت ۲۰ تا ۲۱ برگزار گردید.

در آغاز جلسه، دکتر آیت‌اللهی با اشاره به حدیثی از رسول خدا (ص) که می‌فرمایند: «صوموا تَصِحُّوا»، موضوع ارتباط دین و سلامت را مورد بحث قرار دادند و گفتند: از چند دهه گذشته علم‌گرایانی بودند که تلاش می‌کردند توصیه‌های اسلامی را به تأثیر آن‌ها بر سلامت انسان مرتبط سازند و این را طریقی برای جلوه دادن دین بسازند. اما ایشان در حقیقت دین را به حجیت علم منوط می‌کردند؛ حال آنکه فلسفه آموزه‌های دینی اموری مانند تقوا بوده است که در قرآن کریم بدان اشاره می‌شود. بنابراین، مخالفان با رویکرد نخست، از طرح این مباحث نسبت با دستورهای اسلامی کراهت داشتند.

پس از این، سخنران محترم به شماری از رویکردهای حاضر نسبت به ارتباط علم و دین پرداختند و گفتند: رویکرد علم‌گرا گاهی نظراتی به دین تحمیل می‌کند که نادرست است؛ در حالی که تمام مسائل علمی در دین یافت نمی‌شود و نمی‌توان چنین کارکردی برای دین در نظر گرفت. رویکرد دیگر کسانی بودند که هدف از دین را دستیابی به تقوی عنوان می‌کردند؛ با این حال، مسائل بسیاری در دین به چشم می‌خورد که درباره واقعیتی بیرونی صحبت می‌کند و صرفاً توصیه‌ای برای رسیدن به هدایت نیست. برای مثال، توضیح قرآن درباره خلقت هفت‌روزه آسمان و زمین، بحث از واقعه‌ای در خارج است که شاید ارتباط مستقیمی با تقوا و هدایت نداشته باشد. رویکرد دیگری نیز هست که آموزه‌های دینی را به صورت نمادین تفسیر می‌کند؛ حال آنکه با وجود درستی این رویکرد در برخی امور، برای بسیاری از داستان‌های قرآنی که حاکی از واقعیت بیرونی است، صحیح نمی‌نماید.

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی در تقابل با این رویکردها افزود: با آنکه بسیاری از آموزه‌های دینی در جهت هدایت بشر است، باید هر یک از مسائل را به نحوی تبیین کرد که جایگاه خود را از لحاظ علمی هم از دست ندهد. برای مثال، علاوه بر اینکه روزه به تقوا می‌افزاید، به بُعد سلامتی او نیز مرتبط می‌گردد. در حقیقت، حرمت یا حلیت بالاتر از موضوع سلامت است و این احکام الهی می‌تواند هم به جنبه جسمانی و هم جنبه روحانی انسان مرتبط شود و هر دو را رشد بدهد. از آنجا که روح بدون جسم نمی‌تواند فعالیت در این دنیا بکند، نباید آموزه‌های دینی را تنها ناظر به بُعد روحانی دانست و اهمیت بعد جسمانی را از یاد برد. این امر می‌تواند نسبت علم و دین را روشن سازد و تفکر دینی را تبیین نماید.

دکتر آیت‌اللهی سپس چنین نتیجه گرفت که آموزه‌های دینی مجموعه‌ای برای جسم و روح است که هدف آن هدایت بشر است؛ لیکن واقعیت‌های علمی را تا حدودی ارائه می‌دهد تا نقطه آغازی برای حرکت به سوی علم باشد. ایشان افزودند: هدف دین این نبوده که علم را به تمامه مطرح کند و همه جزئیات را برای بشر هویدا سازد. به علاوه، به امور علمی نیز به عنوان آیه و نشانه اشاره می‌نماید تا حکمت و اراده خداوند را بیان کند و فاعلیت

باری تعالی را در عالم به انسان متذکر گردد. به عبارتی، علم در نگاه دینی، آگاهی به نقشه و حکمت خداوند است. پس آموزه‌های علمی هم می‌توانند به رشد دینی کمک رسانند.

در ادامه، عضو فرهنگستان علوم پزشکی به نظریت مکملیت دین و علم اشاره کرده و گفتند: دین ضمن تأیید نگرش علم به طبیعت، عواقب برخی کارها را هم به انسان متذکر می‌گردد. بر این اساس، در نگاه دینی سلامت تنها جنبه جسمی ندارد و نباید بعد روحی آن از یاد برود. برای مثال، در جایی که منع شرعی به چشم می‌خورد و امری به سلامت روحی ضربه می‌زند، نمی‌توان علم را مستند قرار داد و سلامت جسم را تنها معیار عمل دانست. به همین خاطر، پیشتر حکیمان که هم علم دین داشتند و هم طبابت می‌دانستند، به بهداشت و درمان می‌پرداختند.

پس از این، دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی به نگاه دینی به سلامت از حیث توجه داشتند که فاعلیت خداوند در عالم را نشان می‌دهد. به گفته ایشان، هر آنچه در دنیا رخ می‌دهد، پیرو قوانینی است که خداوند برای این جهان قرار داده و علت امری مانند شفاء، خاصیتی است که خدای متعال در دواء نهاده است. با این نگاه، بیماری در حقیقت برداشته شدن عنایت خداوند از بشر است و با بازگشت آن، بهبود حاصل می‌گردد. به عبارتی، زمانی که عنایت الهی اندکی از بشر مسلوب شود، او درک می‌کند پیش از این، در همه حال مورد عنایت خدا بوده که تمام جسمش به درستی عمل می‌کرده است. از این رو، پزشک هم باید همواره در یاد داشته باشد اگر حقی بر بیمار پیدا می‌کند تا او را درمان کند، حقی است که خداوند اجازه داده تا از بیمار به پزشک منتقل گردد و به سبب ربوبیت الهی می‌باشد. از اینجا است که حسن فاعلی هم در امر سلامت اهمیت می‌یابد و باید مورد توجه قرار گیرد.

گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت

جلسه چهارم:

مطالعه بیماری‌های واگیردار

— درمیانہ دین و تاریخ —

پنج‌شنبه ۹ فروردین | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:

<https://digiform.ir/c6f1148b30>

دکتر محمد صدر

پزشک و دانش‌آموخته دکتری
تخصصی تاریخ پزشکی
—
عضو گروه حکمت، طب
سنتی و طب دوران تمدن
اسلام و ایران فرهنگستان
علوم پزشکی ایران

چهارمین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر محمد صدر و با عنوان «مطالعه بیماری‌های واگیر در میانہ دین و تاریخ»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۳/۰۱/۰۹ از ساعت ۲۰ تا ۲۱ برگزار گردید.

در ابتدای جلسه دکتر محمد صدر به سه محور اصلی مباحث جلسه اشاره داشت و آن‌ها را با مکتوبات مرتبط با بیماری‌های واگیردار آغاز نمود. از آنجا که بیماری‌های واگیردار به منطقه جغرافیایی خاصی منحصر نمی‌گردد، در تمام سرزمین‌ها به آن‌ها توجه می‌شده است؛ اگرچه تنها اقوامی همچون یونانی‌ها که به کتابت می‌پرداختند، درباره آن، آثاری به دست داده‌اند. به گفته دکتر صدر، در یونان باستان تصور بر این بوده است که اگر بیماری اتفاق می‌افتاده، به علت خشم خدایگان بوده که نمونه تاریخی و قدیمی آن، بیماری طاعون است (البته معنای طاعون در گذشته و امروز یکی نبوده و پیشتر مفهوم بسیار وسیع‌تری داشته است). همچنین، نمونه‌ای از توجه به این بیماری‌ها، کتابی است که بقراط -طیب مشهور و چندخداپرست یونانی- نگاشته و اصولی را برای حدوث بیماری‌ها -شامل اخلاط اربعه و مشکلات آن‌ها- وضع نموده است.

عضو فرهنگستان علوم پزشکی سپس به دو مفهوم آندمی -یعنی بیماری‌های شایع در برخی نقاط زمین- پرداخت و معادل‌هایی برای آن را در سنت ترجمه اسلامی مورد اشاره قرار داد. به گفته ایشان، کلماتی چون: طاعون، حصه، حمیقا، جذام، زکام، سرفه و ... از بیماری‌های واگیردار رایج در مکتوبات طبی مسلمانان بوده که گاه کشنده و گاه غیرکشنده به شمار می‌رفته است. اما برای اشاره به بیماری‌های واگیر کلماتی چون وافده، طارئة، موطان، فناء، وباء، بلاء، داء مورد استعمال مترجمان عرب بوده است.

پس از این توضیح درباره بیماری‌های واگیر پیش از اسلام، سخنران محترم به شواهد مربوط به بیماری‌های واگیر در جزیره العرب اشاره نمود و توجه به برخی طب‌های مذکور در اشعار عرب را به عنوان مثالی از آن‌ها برشمرد. لیکن با ظهور اسلام، اگرچه مستقیماً اشاره‌ای به این بیماری‌ها در قرآن کریم مشاهده نمی‌شود، ولی برخی مفسرین آیاتی را در این رابطه عنوان نموده‌اند؛ مانند آیه «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ»، که داستان آن را قومی دانسته‌اند که در اثر بیماری واگیر به هلاکت رسیده بودند. یا آیه «قَالَ فَادْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ»، که بیماری واگیر را درباره سامری می‌گوید. نیز، بیماری حضرت ایوب (ع) -که قرآن کریم به آن اشاره می‌نماید: «وَأَذْكُرُ عَبْدًا نَا أَيْوَبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ وَ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ» به مثابه یک واگیر تلقی می‌شده که موجب طرد او از سوی مردم گشته است.

در ادامه این نشست، دانش‌آموخته تاریخ پزشکی بر روایات اسلامی درباره بیماری‌های واگیردار متمرکز شده و گفتند: این روایات احیاناً متعارض، سبب اختلافاتی درباره فهم الهیاتی بیماری‌های واگیر شده است. معروف‌ترین این‌ها، حدیث «لا عدوی» است که تلاش‌های متعددی برای تأویل آن صورت گرفته است. لیکن فهم درست

این روایات، نیازمند شناختن شأن صدور و مخاطبین آن‌ها می‌باشد؛ چه اینکه روایات مخالف این‌ها نیز وجود دارد و نمونه آن‌ها توصیه به فرار از جذامیان و نیز دور کردن شترهای بیمار از دیگر شترهاست. در هر صورت، محدثان این روایات را در مواضع مختلفی آورده‌اند. ایشان همچنین طاعون‌های مهم عصر خود را نیز در این آثار ثبت نموده‌اند. در حقیقت، عالمان مسلمان با دغدغه‌هایی چون سرایت یا عدم سرایت بیماری، علت‌یابی بیماری (رحمت یا عذاب)، روش انتشار بیماری (هوای گندیده یا جنیان)، وظایف گرفتار بیماری و اگیردار (فرار از قدر الهی یا قرار در قضای الهی) و غیره، به تألیف در این زمینه اهتمام می‌کردند.

دکتر صدر سپس به کتب طبی پرداخته و درباره تألیفات طبیبان مسلمان گفتند: ایشان بی‌توجه به امور الهیاتی درباره بیماری‌های واگیر، به علل انتشار و حدوث بیماری‌ها اهتمام داشتند. با این حال، یکی از مواردی که به این مسئله مرتبط می‌گردد، زیارت‌ها یا دفن اجساد در اماکن زیارتی بوده است. به عبارتی، انتقال اجساد برخی بزرگان گاه موجب انتشار بیماری‌های عفونی در شهرهای مسیر انتقال می‌گشته و در کتب این طبیبان ذکر شده است. چنانکه پرسش از وجوب حج با وجود رواج بیماری واگیر در مسیر، در کتب فقهی بررسی می‌شده است. ضمناً واژه وباء و طاعون همواره کاربرد روشنی نداشته و گاه برای عموم بیماری‌های واگیردار به کار رفته و گاه به نوع خاصی از بیماری‌ها اطلاق شده است. پس از این، با اشاره‌ای کوتاه به درمان‌های معنوی برای بیماری‌های واگیر، این نشست به پایان رسید.

جلسه پنجم:
اصالت سنجی منابع طب روایی

دکتر عمیدرضا اکبری

دکتری علوم قرآن و حدیث از دانشگاه قم
—
دانش آموخته سطح سه حوزه علمیه قم

— در جست‌وجوی مؤلف طب الصادقین —

شنبه ۱۱ فروردین | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:
<https://digiform.ir/c6f1148b30>

پنجمین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور حجت الاسلام والمسلمین دکتر عمیدرضا اکبری و با عنوان «اصالت سنجی منابع طب روایی: در جست‌وجوی مؤلف طب الصادقین علیهم السلام»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۳/۰۱/۱۱ از ساعت ۲۰ تا ۲۱ برگزار گردید.

در ابتدای جلسه دکتر عمیدرضا اکبری به اهمیت موضوع اصالت‌سنجی منابع طبّی پرداختند و گفتند: در مواجهه با روایات طبّی، برخی همه را بی‌تردید می‌پذیرند و برخی دیگر به همگی آن روایات نگاه منفی دارند. برای مثال، برخی این روایات را تنها سند معتبر تاریخی می‌انگارند و بر طب یونان برتری - که به باور ایشان اساس محکمی ندارد - می‌دهند. در هر صورت، بخشی از منابع در طب روایی معتبر هستند؛ یعنی انتساب کتاب به مؤلف آن پذیرفتنی است. در این خصوص، المحاسن از برقی و الکافی از کلینی نمونه‌های مهمی از این دست هستند که در مباحث سلامت و تغذیه می‌توانند کارآمد باشند. در کنار این‌ها، برخی از کتب روایی دیگر هم به موضوعاتی مانند الأطعمة و الأشربة پرداخته‌اند؛ لیکن کتابی مانند مشکاة الأنوار از نمونه‌هایی است که بخش قابل‌توجهی از روایات مرتبط با سلامت را گرد می‌آورد.

دانش‌آموخته سطح سه حوزه علمیه قم در ادامه افزود: در تعیین اعتبار منابع و درستی انتساب آن‌ها به مؤلفان ادعای، شواهدی مانند یادکردها از مؤلف و اثر در منابع کهن و فهارس، روایات از اثر در دیگر منابع، و تا حدی قرائن درون نسخه‌ها (اجازات و املاء و قرائت‌ها) راهگشا است و سیر انتقال کتاب را نشان دهد. همچنین، بررسی تطبیقی سبک مؤلف و الگوهای سندی و گفتمانی با دیگر آثار می‌تواند میزان اعتبار یک منبع را - فارغ از میزان اصالت هریک از جریئات آن - مشخص سازد. ضمن آنکه ابزارهایی مانند زبان‌شناسی - مثل بررسی کلمات رایج‌شده در روایات در طول تاریخ - در عصر حاضر هم به تعیین اعتبار کتب کمک می‌رساند.

پس از این، دکتر اکبری پیش از تحلیل طب الصادقین، نمونه‌هایی از پژوهش‌های صورت‌گرفته در اصالت برخی منابع معتبر حاوی روایات طب و سلامت (المحاسن و الکافی) را معرفی کرده و در بحث از منابع نامعتبر طب روایی، برای مثال، به نقد کتاب طب الأئمة (ع) منسوب به فرزندان بسطام پرداختند. به گفته ایشان، عمده راویان صد اسناد طب الأئمة (ع) اساساً در هیچ منبعی و حتی در جای دیگر از خود طب الأئمة (ع) یافت نمی‌شود و ظاهراً به جهت تکمیل برخی اسناد ساخته شده باشد. خاصه اینکه نام‌های ناشناخته و تکرارناشدنی در سندهای این کتاب به گستردگی برای اتصال طریق به پاره‌سندهای شناخته‌شده به کار رفته است. تخریب روایات نیز حاکی از دیگر الگوهای سندسازی در طب الأئمة (ع) است. با این حال، مشایخ اندکی نیز که گرفتار این مشکل نیستند، گاه در زمره غالیان قرار دارند و گاه در اسناد دیگر کتب هم اثری از آن‌ها دیده نمی‌شود که احتمال سندسازی را بزداید و به اعتبار این منبع روایی بیافزاید.

در ادامه، سخنران محترم به این موضوع اشاره داشتند که اساساً انتساب کتاب طب الأئمة (ع) به فرزندان بسطام مشکوک بلکه نادرست است؛ چه نام خود ایشان هم در سند کتاب در خلال سندسازی‌ها به کار رفته است. افزون

بر این، دکتر اکبری به کتاب‌هایی مانند رساله ذهبیه، حدیث اهل‌بجه و توحید مفضل اشاره داشتند و آن‌ها را نیز غیر قابل انتساب به معصومین (ع) برشمردند. در اثبات این مدعی، ایشان به معرفی مقالاتی در این خصوص پرداختند و مواردی مانند انتساب موازی، واژگان نامألوف در عصر ائمه (ع) و اشکالات محتوایی را نام بردند. همچنین، به گفته ایشان، کتاب رسائل جابر بن حیان - که به طب مرتبط می‌گردد - هم ممکن نیست از اصحاب امام صادق (ع) نقل شده باشد؛ چه اینکه هیچ نامی از جابر بن حیان در اسناد شیعی وجود ندارد و تنها فهرست ابن ندیم است که از او یاد می‌کند. به علاوه، کلمات یونانی و معادل‌های فلسفی مذکور در این کتاب، در کنار تعبیر و آموزه‌های غالیانه، شاهی دیگر بر عدم صحت انتساب آن کتاب به یکی از یاران امام صادق (ع) به نام جابر بن حیان است.

در کنار منابع مزبور، عمیدرضا اکبری به کتبی اشاره داشتند که اگرچه ساختگی و منسوب به امامان شیعه (ع) نیستند، لیکن نمی‌توان روایات آن را با جدیت به ائمه اطهار (ع) نسبت داد. به گفته ایشان، منابعی مانند رساله الرضا و دعائم الإسلام از این نمونه‌ها هستند که اسناد معتبری برای روایات آن‌ها در دست نیست. البته کثرت نسخ موجود از یک کتاب، نمی‌تواند دلیلی بر اعتبار آن باشد؛ چه بسیار پیش می‌آمده که کتابی تنها به جهت انتسابش به امامان شیعه (ع) نزد عامه مردم از مقبولیت برخوردار می‌گشته و استنساخ بسیاری از آن صورت می‌گرفته است.

پس از این مقدمه، دانش‌آموخته دکتری دانشگاه قم به کتاب طب الأئمة الصادقین (ع) پرداختند و گفتند: این کتاب اساساً به هیچ مؤلفی منتسب نیست؛ گرچه به نظر می‌رسد در سده چهارم هجری کتابت شده باشد. نسخه مذکور از دو بخش تشکیل می‌شود. در پایان جزء اول به انتهای آن بخش اشاره می‌شود و عنوان کتاب ذکر می‌شود. با این حال، بعید نیست دو جزء شدن کتاب به علت مشکلی در صحافی باشد نه تقسیمی از سوی مؤلف کتاب. در هر صورت، شواهدی از اصالت بسیاری از اسناد کتاب در دست است. اسناد کتاب به سه صورت اسناد کامل، اسناد ناقص، و روایات کاملاً مرسل است، و این چندگانگی نمی‌تواند حاصل جعل باشد.

به عنوان نمونه‌ای از ابداعات این کتاب نسبت به دیگر کتب طب روایی، دکتر اکبری به اسنادی اشاره داشتند که در دیگر کتب به چشم نمی‌خورد. به گفته ایشان، از آنجا که در موارد بسیاری از اسناد کتاب، نام ابن همام به چشم می‌خورد، احتمال انتساب کتاب به ابن همام مطرح شده است. لیکن شواهد سندی، منبعی و طبقاتی نشان می‌دهد که حدود سه چهارم از کتاب که به ابن همام منسوب نشده، نمی‌تواند از او باشد، و ابن همام نیز در

اسناد کتاب عموماً فقط واسطه نقل از کتاب الطب حمیری است. حتی اسناد مرسل را نمی‌توان به ابن همام نسبت داد و او را مؤلف کتاب مذکور دانست. بنابراین، ادعای انتساب این کتاب به ابن همام مردود می‌باشد.

پس از بررسی این ادعا، سخنران گرامی احتمال انتساب کتاب به تلعبیری را بررسی نموده و آن را نیز به دلایل متعددی مخدوش دانستند. برابر مطالعه ایشان، اسناد تلعبیری با الگوهای مورد استفاده در طب الصادقین (ع) سازگار نیست. با کنار گذاشتن این گزینه و برخی گزینه‌های دیگر (مانند ابوالفضل شیبانی و ابن ماهیار)، احتمال تألیف کتاب توسط ابن شعبه یا نعمانی باقی می‌ماند. اما با مطالعه وضعیت مشایخ مؤلف طب الصادقین (ع)، نوع دسترسی‌های او به منابع و تخریج روایات این کتاب، تنها احتمال انتساب کتاب به ابن شعبه قابل طرح است. ولی این احتمال نیز فعلاً وجود دارد که کتاب از مؤلفی ناشناخته ولی هم‌طبقه و نزدیک به فضای ابن شعبه باشد.

در پایان این بررسی‌ها، دکتر عمیدرضا اکبری به جمع‌بندی مطالب ارائه‌شده در این سخنرانی پرداختند و گفتند: در هر صورت، گاهی ابزارهای اعتبارسنجی، اصالت آثاری مانند طب الصادقین (ع) را که وضعیت نسخه‌ای مناسبی ندارند، تأیید کرده و در مقابل، اصالت برخی آثار اخیراً مشهور و پرنسخه را رد می‌کنند. از این رو، بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های نوین پژوهشی می‌تواند در اعتبار بخشیدن یا سلب اعتبار از منابعی که تاکنون به آن‌ها توجه نشده یا میان مردم شایع شده است، یاری رساند.

جلسه ششم:

زبان پزشکان و زبان احادیث طبی

— رویکردی زبان‌شناختی به دو گونه زبانی —

دوشنبه ۱۳ فروردین | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:
<https://digiform.ir/c6f1148b30>

دکتر احمد پاکتچی

دانشیار پژوهشگاه
علوم انسانی و
مطالعات فرهنگی

ششمین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر احمد پاکتچی و با عنوان «زبان پزشکان و زبان احادیث طبی: رویکردی زبان‌شناختی به دو گونه زبانی»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۳/۰۱/۱۴۰۳ از ساعت ۲۰ تا ۲۲ برگزار گردید.

در ابتدای این نشست، دکتر حامد آرضایی، رئیس اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت، ضمن گرامی‌داشت ایام شهادت امام علی (ع) و شب‌های قدر، اشاره‌ای کوتاه به موضوع ارتباط دین و سلامت در طول تاریخ داشتند که در گذر زمان کمرنگ شده است. ایشان افزودند: اینک با برگزاری نشستی که رویکردی زبان‌شناختی به موضوع الهیات سلامت دارد، امید می‌رود پنجره تازه‌ای به این مطالعات گشوده گردد و تولیدات وزینی در آینده به چشم بخورد.

دکتر احمد پاکتچی سپس به همایشی که پیشتر درباره نسبت زبان پزشکان و عموم مردم داشتند، اشاره نمودند و رویکرد خود را مطابق با علم زبان‌شناسی عنوان کردند. به گفته ایشان، در زبان‌شناسی پدیده‌ای به نام گویش اجتماعی وجود دارد که صنف خاصی از جامعه از آن استفاده می‌کنند. برای مثال، گونه زبان فارسی در هر رشته تخصصی و حرفه‌ای با یکدیگر متفاوت هست. این گونه‌ها را علمای منطق سنتی با نام عرف عام و خاص می‌شناختند. در هر حال، برخی پژوهشگران به مطالعه گونه زبانی پزشکان توجه داشته و تکیه بسیاری بر هم‌ارزی دو زبانه (یعنی معادل‌های یک گونه زبانی در گونه دیگر که گاهی وجود دارد و گاهی ندارد) نموده‌اند. بنابراین، امکان ترجمه زبان پزشکان و روایات طبی در این نشست بررسی خواهد شد.

دانشیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی به مواردی همچون نام اعضای بدن و کارکردهای آن، بیمارها و عوارض آن‌ها، درمان‌ها و ابزارهای آن‌ها و غیره اشاره داشتند که دایره زبانی پزشکان را تشکیل می‌دهد. ایشان ضمن تأکید بر اینکه مقصود از پزشکی در این سخنرانی، هم پزشکی سنتی و هم مدرن است، گفتند: برخی روایات طبی از زبان پزشکان بهره برده و اصطلاحات پزشکی را وام گرفته است؛ مانند احادیثی که از بیماری‌های شناخته‌شده‌ای همچون بواسیر و نقرس بحث می‌کند. برخی از این واژگان -مانند قولنج- هم اساساً وام‌واژه دخیل در عربی هست و از طب یونانی به عربی و سپس احادیث وارد شده است. همچنین، کاربرد واژگانی مانند زنجبیل و خردل در روایات، نمونه‌ای از استعمال کلمات مرتبط با خواص گیاهان دارویی در احادیث است که ریشه‌ای غیر عربی دارد.

نماینده جمهوری اسلامی ایران در سازمان یونسکو در ادامه به زبان عامه مردم توجه نموده و مفهوم‌سازی‌های پزشکان از بیماری‌ها را یک تفاوت بارز این دو گونه زبانی عنوان کردند. ایشان گفتند: یک پزشک می‌تواند انواع مختلفی از سردرد را تشریح کند و این اختصاصی به عصر حاضر ندارد. به عبارتی، این یک شکاف بارز در میان زبان عامه و زبان پزشکان است که گاه موجب اختلاف در این دو دسته می‌گردد. همین مسئله در روایات طبی نیز مشهود است. برای مثال، گاه کاربرد واژه قولنج در روایات، برای اشاره به نوعی خاصی از بیماری‌هاست؛ ولی گاه

کلمه‌ای مانند دل‌درد (وجع البطن) به کار می‌رود که به نوع مشخصی از بیماری اشاره ندارد و احتمالات بسیاری برای آن می‌توان تصور کرد. لذا می‌توان گفت زبان عامه بر زبان پزشکان در این دسته از روایات غلبه یافته و امکان ترجمه آن به زبان تخصصی طبی را کاهش داده است.

بحث دیگری که دکتر پاکتچی در این نشست به آن پرداختند، تیرگی (ابهام) معنایی یا چندمعنایی است. به گفته ایشان، نمونه نخست، واژه طاعون و نمونه دوم، واژه سلجم است. ایشان گفتند: در روایات مرتبط با طاعون، یک تیرگی معنایی مشهود است؛ چه برخی منابع لغوی، آن را برابر با مرض وباء دانسته ولی برخی دیگر به هر نوع همه‌گیری اشاره داشته است. لذا طاعون در روایات مختلف دچار تیرگی معنایی است که اغماض آن می‌تواند مشکلات بزرگی را پدید آورد. اما نمونه سلجم هم جالب توجه است؛ ماده‌ای که به خوردن آن توصیه می‌گردد، لیکن معنای آن طیف گسترده‌ای از گیاهان را دربرمی‌گیرد که گاه بسیار متفاوت از یکدیگر می‌باشد. لذا بدون ترجمه درست این حدیث، نمی‌توان از آن بهره‌مند شد.

در بازگشت به تفاوت‌های زبان پزشکان و زبان عامه، سخنران محترم به فرق بیماری‌های مزمن یا حاد نزد گروه اول اشاره داشتند و مثالی از آن در روایات طبی آوردند. ایشان افزودند: پرسش از کهنه یا تازه بودن مرضی مانند سرفه در روایتی منسوب به امام رضا (ع)، نمونه‌ای از نزدیکی زبان احادیث طبی به زبان پزشکان است. یا تأکید بر اثر دو نوع بواسیر برای دو جنس متفاوت مذکر و مؤنث در نوع درمان آن، نمونه دیگری از قرابت زبان احادیث طبی به زبان تخصصی طب است.

در ادامه، دکتر احمد پاکتچی به موضوع پارادایم علمی و زبان پرداختند و گفتند: زمانی که از زبان پزشکی یاد می‌شود، تفاوتی هم در زبان پزشکان معاصر با طبیبان سنتی به چشم می‌خورد. در حقیقت، پزشکان سنتی به اخلاط اربعه در رابطه با سلامت انسان توجه داشتند و آن‌ها را کارآمد برای مقوله‌بندی خوراکی‌ها و درمان‌ها می‌شناختند. حال آنکه پزشکی مدرن هیچ اعتباری به این موارد نمی‌دهد و معادلی برای آن‌ها در نظر نمی‌گیرد. در هر صورت، انعکاس گونه زبانی نخست در روایات طبی دیده می‌شود که اگر بخواهد به پزشکی معاصر ترجمه گردد، دچار چالش خواهد بود. یک نمونه شایان توجه در این خصوص، مفهوم عرق (ج. عروق) است که میان پزشکی نوین با متون طبی قدیم فرق می‌کند. با وجود این، ارتباطی که برای بیماری‌ها با عروق در روایات طبی - که اصطلاحاً با نام الطب العربی از آن یاد شده - تصویر می‌شود، تفاوت جدی‌تری را نشان می‌دهد.

عضو هیئت علمی پژوهشگاه سپس به پدیده‌های تازه‌ای در پزشکی نوین - مانند: واکسن، تزریقات، داروهای شیمیایی، ژنتیک و غیره - اشاره داشتند که در پارادایم پزشکی کهن یافت نمی‌شود و نمی‌تواند ارتباط روشنی با

زبان احادیث داشته باشد. پس از این، ایشان به سطوح معناشناختی ژرف و متعارف پرداختند و گفتند: مثالی از معناشناسی ژرف، مفهوم درد هست. درد را -در زبان متعارف- هر حالت نامطلوب بدن می‌توان در نظر گرفت؛ ولی پزشکی مدرن، آن را تجربه حسی نامطلوب همراه با آسیب بافتی فعلی یا بالقوه تعریف می‌کند و درد را به‌خودی‌خود مشکل نمی‌داند؛ بلکه علت درد (آسیب) را حائز اهمیت می‌شمارد که باید رفع گردد. حال با مروری بر برخی روایات طبی می‌توان دریافت که زبان عامه بر آن‌ها غلبه پیدا کرده و تنها اموری مانند عوذة الوجع (تعویذ برای تسکین درد) مورد اهمیت قرار گرفته و از گسترش آسیب بافتی غفلت شده است. نمونه دیگری نیز بیماری‌های برگشت‌پذیر یا برگشت‌ناپذیر هست که شایان توجه می‌باشد.

دیگر موضوعی که در این نشست بدان پرداخته شد، تفاوت درمان با معجزه بود. به گفته دکتر پاکتچی، درمان به هر نحوی که باشد، محصول یک فرایند و راهی تکرارپذیر می‌باشد. اما معجزه امری ناگهانی و غیرقابل تکرار است. لذا آنچه از برخی پیامبران همچون حضرت عیسی (ع) نقل شده، در شمار معجزه به حساب می‌آید نه درمان. در حقیقت، معجزه با مداخله مستقیم خداوند صورت می‌گیرد و خارج از رفتار پزشکی است. حال اگر این تفاوت مهم لحاظ نگردد -چنانکه واژه‌ای مانند شفاء در پاره‌ای از روایات بدون در نظر گرفتن این اختلاف معنایی به کار رفته- بین دو حوزه متافیزیک و امور طبیعی تفکیک صورت نگرفته است.

دکتر پاکتچی در ادامه بار دیگر به موضوع زبان‌شناسی ژرف توجه نمود و به نمونه‌هایی از روایات پرداخت که به اموری اشاره دارد که فهم روابط علی و معلولی در آن‌ها دشوار است. حسب مثال ایشان، توصیه به دور انداختن شپش از سر یا نگاه نکردن به فرد اعدام‌شده در حدیث برای جلوگیری از کاهش حافظه، با فهمی که یک پزشک از علت و معلول وجود دارد بسیار متفاوت است. به عبارتی، پرهیز از رفتارهای ناپسند اخلاقی که مبنای علت و معلولی متفاوتی دارد، نمونه‌ای دیگر از اختلاف در زبان‌شناسی ژرف میان زبان پزشکان و زبان روایات طبی منسوب به ائمه معصومین (ع) است.

در پایان این نشست، سخنران محترم به مسئله نقل به معنا در روایات طبی اشاره نمودند و احتمال رخداد خطاهای بسیار را هنگامی که راوی، فردی غیرآشنا به زبان پزشکان باشد، متذکر شدند. در کنار این، ایشان به نمونه‌هایی از تصحیف و تحریف در روایات طبی اشاره نمودند و گفتند: در روایتی آمده است که «لبان» برای درمان فراموشی و ترسویی مفید است. اما راوی که به معنای لبان (یعنی کندر) و خواص آن آشنا نبوده، این واژه را به «الْبان» تغییر داده و گاه با افزایش دوباره «الْبان البقر» را تولید نموده است. بنابراین، مطالعه احادیث طبی نیازمند دقت در این پدیده‌های زبان‌شناختی است تا به نتیجه صحیحی برسد.

گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت

جلسه هفتم:

پدیده «تصحیف» در روایات طبّی

دکتر حامد آرضائی

عضو هیئت علمی
گروه تاریخ پزشکی
دانشگاه علوم
پزشکی ایران
-
عضو فرهنگستان
علوم پزشکی ایران

پنج‌شنبه ۱۶ فروردین | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:

<https://digiform.ir/c6f1148b30>

هفتمین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر حامد آرضائی و با عنوان «پدیده تصحیف در روایات طبّی»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۳/۰۱/۱۶ از ساعت ۲۰ تا ۲۱:۳۰ برگزار گردید.

دکتر حامد آرضایی در ابتدای این نشست به مفهوم «تصحیف» اشاره داشتند و آن را اصطلاحی شناخته‌شده در مطالعات حدیثی و زبان‌شناختی برشمردند. به گفته ایشان، تصحیف به خطای در صحیفه معنا می‌گردد و در کنار دو واژه دیگر -یعنی تحریف و لحن- قرار می‌گیرد. واژه تصحیف حتی در زبان عربی کهن به کار می‌رفته و کاربردهای مختلفی برای آن در طول تاریخ ذکر شده که نمونه آن تفاوت‌های خوانشی در تشکیل (حرکات) کلمات و شمار دندانه‌های حروف آن‌هاست. بنابراین، تصحیف به خطای حروف و حرکات -که گاه لحن نام می‌گیرد- گفته می‌شود. علاوه بر این، تصحیف عمدتاً در کلماتی با حروف متشابه رخ می‌دهد ولی اگر به تغییر معنا بیانجامد، تحریف نامیده خواهد شد.

پس از بیان تعریف‌های گوناگون از تصحیف و اشاره‌ای به تفاوت‌های آن با تحریف و لحن در نظر عالمان مسلمان، دکتر آرضائی به تقیسم تصحیف به لفظی و شفاهی پرداختند و آن را مرتبط با جدال پژوهشگران درباره نقل شفاهی یا مکتوب احادیث دانستند. ایشان افزودند: با توجه به اموری چون عدم کتابت اعراب، عدم نقطه‌گذاری برخی متون، خطای چشم ناسخان، سطح علمی پایین شماری از نسخه‌نگاران و غیره، تصحیف در روایات رخ داده است. لذا عوامل تصحیف می‌تواند سهوی -از سوی خواننده (راوی) یا نویسنده- یا عمدی پدید آید. درباره این موضوع، کتب فراوانی تألیف شده و آسیب‌های آن را در موارد بسیاری تبیین نموده است.

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی ایران در ادامه به اثر خط و نحوه کتابت ناسخ در رخداد تصحیف اشاره نموده و نمونه‌ای را آوردند که کاتب به صورت دلخواه نگارش کلمات را از شیوه معیار تغییر داده و آن را مثالی برای پدیده تصحیف در متونی که به درستی مقابله (معارضه) نشده دانستند. نمونه‌ای که سپس ایشان از احادیث طبی آوردند، استفاده از زهر مار سیاه توسط طبیبی مسیحی به عنوان درمان بسیاری از بیماری‌ها بود؛ چرا که او حدیث مشهور «الحبة السوداء شفاء من كل داء (سیاه‌دانه هر بیماری را شفاء می‌بخشد)» را به صورت «الحية السوداء (مار سیاه)» خوانده بوده است!

سپس عضو فرهنگستان علوم پزشکی به چند نمونه دیگر از تصحیف در متون طبی پرداختند که برخی از این موارد در روایات نیز مشهود است. ایشان گفتند: در روایتی که توصیه به خوردن قَطَا (نوعی پرند) بوده، برخی آن را قَطَا (گره‌ای) خوانده و آنگاه خوردنش را عجیب شمرده‌اند! یا در حدیثی که درباره جوشاندن عصاره خرما آمده، واژه «نخلة» به «حبله» تصحیف شده و معنا را تغییر داده است. نیز، عبارت مشهور «عَلَامَ تَعَذِّبُنْ أَوْلَادِکُنْ بِالذَّغْرِ» در برخی نسخ به شکل «بِالذَّعْرِ/بِالْغَمَزِ» آمده، حال آنکه نسخه درست آن «بِالْعُذْرَةِ (نوعی بیماری)» است. همین روایت به صورت‌های دیگری هم نقل شده که بررسی‌ها نشان می‌دهد نسخه اخیر صحیح‌تر باشد.

در پایان این نشست، سخنران محترم به مورد دیگری از تصحیف در روایات طبّی اشاره داشتند و گفتند: در حدیثی آمده است: «إِنْ خَيْرَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ لِدُودٌ» که در برخی نسخ به صورت «ذُرُور» دیده می‌شود. نمونه دیگر، حدیث «احتجم في المسجد» منسوب به رسول خدا (ص) است که در نسخه‌هایی دیگر به شکل «احتجر [حجره اختیار کردن]» مشهود می‌باشد. یا کاربرد «عُقَار/عُقَارِجَات (نوعی شراب)» در حدیثی منسوب به معصومین (ع) محل تردید است و به نظر می‌رسد تصحیف از «فشفارجات/بیشارجات (نوعی پیش‌غذا، برگرفته از پیش‌پاره در زبان پارسی)» باشد. همچنین، روایتی که محل حدوث طاعون در بدن را «أُرْيِيَّة» و در نسخه‌ای «أَرْبَنَة» اعلام می‌نماید، نمونه‌ای از تصحیف هست که طبیبان را به مطالعه هر دو بخش نام‌برده از بدن بیماران واداشته و مشاهده تجربی را روشی برای ترجیح یکی به نفع دیگری قرار داده است.

جلسه هشتم:

درآمدی بر قوم پزشکی روایات طبی

دکتر یحیی میرحسینی

عضو هیئت علمی
گروه علوم قرآن و
حدیث دانشگاه میبد

– کاربست انسان‌شناسی در مطالعه روایات طبی –

شنبه ۱۸ فروردین | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:
<https://digiform.ir/c6f1148b30>

هشتمین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر یحیی میرحسینی و با عنوان «درآمدی بر قوم پزشکی روایات طبی: کاربست انسان‌شناسی در مطالعه روایات طبی»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۳/۰۱/۱۸ از ساعت ۲۰ تا ۳۰:۲۱ برگزار گردید.

در ابتدای این نشست، دکتر یحیی میرحسینی از مفهوم نقد متن آغاز کردند و آن را دارای دو دسته درونی (برداشت مخاطب) و برونی (اعتبار متن) برشمردند. سپس ایشان به اهمیت مطالعات میان‌رشته‌ای برای فهم و نقد متون روایی اشاره کردند و گفتند: علمی که در اینجا قصد داریم از آن برای نقد و فهم روایات استفاده کنیم، انسان‌شناسی است؛ یعنی بررسی تحلیلی ابعاد زیستی و فرهنگی انسان. این علم به آفرینش انسان یا معاد او نمی‌پردازد و مختص به یک دین نمی‌باشد. علم انسان‌شناسی فوق‌الذکر شاخه‌های مختلفی دارد که در این نشست به شاخه قوم‌پزشکی (فرهنگ پزشکی) پرداخته خواهد شد؛ یعنی مطالعه باورهای انسانی درباره سلامت و بیماری. این شاخه انسان‌شناسی نیز به دو دسته فرهنگی و زیستی تقسیم می‌گردد.

پس از این مقدمه، عضو هیئت علمی دانشگاه میبد، مثالی از کاربرست مطالعه انسان‌شناسی در شاخه قوم پزشکی زیستی برای فهم روایتی با عبارت «کان یورث الخنثی» آوردند. به گفته ایشان، مقصود از خنثی، کسی است که تشخیص مرد یا زن بودن او ممکن نیست. در ادامه روایت، به شمارش تعداد دنده‌های سینه او برای حل مشکل تقسیم ارث در آن روایت اشاره می‌شود. این سخن در حقیقت به سبب باور سامی‌ها به کمتر بودن دندانه‌های مرد از زن به علت خلقت حواء از آدم (ع)، ارائه شده است. به طور مشابه، روایت دیگری گوید: زنی نزد شریح قاضی می‌آید و ادعا می‌کند دیگر نمی‌تواند زن باشد و احساس می‌کند مرد باشد! در ادامه، امیرالمؤمنین (ع) برای رفع این مشکل، به شمارش تعداد دنده‌های آن مدعی توصیه می‌گردد. برخلاف این گونه روایات، علم پزشکی نوین به برابری تعداد دنده‌های زن و مرد حکم می‌نماید.

دکتر میرحسینی در ادامه به دسته‌ای از انسان‌شناسی قوم پزشکی با وصف میدانی اشاره نمودند و گفتند: برخی از انسان‌شناسان با حضور در میان جمعیت‌های بشری، به بررسی باورهای ایشان درباره سلامت و بیماری یا درمان آن پرداخته‌اند. افزون بر این دسته از انسان‌شناسی فرهنگی، حیطه‌های گوناگونی را می‌توان از این علم برای فهم روایات طبی به کار بست. برای مثال، روایات نبوی که درباره «وسعت بیت» (عبارت: یسعک بیتک / سعة المسکن / یوسع علیک) وارد شده، برای برخی از معاصران این شبهه را ایجاد نموده است که توصیه نبی اکرم (ص) با نهی از تجمل‌گرایی در تعارض می‌باشد. از این رو، مترجمان این روایات بسی کوشیده‌اند تا آن را توجیه نمایند و میان دو گروه احادیث - نهی از تجمل و توصیه به تهیه خانه بزرگ - جمع کنند.

سخنران محترم پس از این به علم انسان‌شناسی به مثابه راهکاری برای فهم درست روایات مزبور اشاره داشته و گفتند: امروزه خانواده‌های تازه‌تأسیس به مسکنی جدید رو می‌آورند و برخلاف گذشته، نزد خانواده‌های همسر یا شوهر خود نمی‌مانند. حال آنکه در دوره صدور آن روایات، افراد پس از ازدواج، همچنان با خانواده‌های سابق

خود می‌زیستند. لذا طبیعی بود که فرد می‌باید خانه‌ای تهیه می‌کرد تا بتواند گنجایش عروس‌ها یا دامادهای آینده را هم داشته باشد.

به عنوان نمونه‌ای دیگر، دکتر میرحسینی به روایاتی اشاره داشتند که ولیمه را بدترین طعام معرفی می‌کند. ایشان سبب صدور چنین روایتی را با نگاه انسان‌شناختی بدین نحو دانستند که عرب‌ها می‌کوشیدند با دادن ولیمه، دیگران را مدیون خود سازند و از این رو بوده که از اِطعام آن نهی شده است. به علاوه، در روایاتی که به خواب قیلولة توصیه شده است، فهم آن‌ها به شناخت الگوی خواب و بیداری عرب نیاز دارد. بنابراین، عرب مسلمان صدر اسلام که پس از غروب آفتاب می‌خوابیده و بین‌الطلوعین را بیدار بوده، خواب حوالی ظهر داغ را بسیار دلچسب و مفید به حساب می‌آورد است.

دانشیار دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه میبد سپس به باورهای پیدایش بیماری نزد گذشتگان اشاره داشتند و آن‌ها در دسته‌هایی چون: جادوگری، نقض محرمات، فقدان روح، حلول ارواح شرور و اشیاء بیماری‌زا دانستند. ایشان آنگاه به پندار کرم دندان پرداختند و آن را برگرفته از اسطوره‌های اقوام کهن عنوان نمودند که در شماری از روایات طبی (دودة تكون في الفم) نیز بدان اشاره آمده است. یا نمونه دیگر، شفابخشی آب باران در ماه نیسان (اواخر فروردین تا اواسط اردیبهشت) است که در روایاتی به آن توصیه می‌شود. یا اموری چون دعادرمانی یا درمان با داغ گذاشتن که در روایات طبی مشاهده می‌گردد، روش‌های درمانی شایع نزد عرب جاهلی و صدر اسلام بوده است و با کاربرست دانش قوم پزشکی فرهنگی در متون حدیثی می‌تواند به درستی فهم شود. این نشست با معرفی شماری از منابع مرتبط با موضوع به پایان رسید.

گذری بر یافته‌های علمی در الهیات سلامت

جلسه نهم:

توارد احادیث موضوعه و مشهورات روایی

دکتر مرتضی سلمان نژاد

با تأکید بر روایات طبی

چهارشنبه ۲۲ فروردین | ساعت ۲۰:۰۰

اطلاعات بیشتر و ثبت نام:
<https://digiform.ir/c6f1148b30>

عضو هیئت علمی
گروه علوم قرآن
و حدیث دانشگاه
امام صادق (ع)

نهمین جلسه از دوره آموزشی «مدرسه رمضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» به همت اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت با همکاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت، دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع) و انجمن علمی علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران، با حضور دکتر مرتضی سلمان نژاد و با عنوان «توارد احادیث موضوعه و مشهورات روایی؛ با تأکید بر روایات طبی»، در بستر اسکای‌روم، در تاریخ ۱۴۰۳/۰۱/۲۲ از ساعت ۲۰ تا ۲۱:۳۰ برگزار گردید.

در ابتدای این نشست، دکتر مرتضی سلمان‌نژاد ضمن تشکر از حضور قابل توجه علاقه‌مندان در این دوره آموزشی در ماه مبارک رمضان، به برنامه‌های اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت برای برگزاری مدارس فصلی در طول سال جاری و همچنین تدوین تعدادی از منابع مکتوب با همکاری نهادهای علمی مرتبط اشاره نمود. ایشان سپس با تأکید بر مشارکت گروهی از غیر متخصصان در زمینه الهیات در دوره نام‌برده، ابراز امیدواری کردند این دوره بتواند زمینه‌آشنایی با مباحث نظری الهیات سلامت را فراهم نماید و انگیزه برای تألیف در این حوزه را برای شرکت‌کنندگان ایجاد کند.

پس از این، عضو اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت به موضوع جلسه بازگشتند و به تعریف حدیث موضوع پرداختند. ایشان گفتند: حدیث موضوع (جعلی) را بدترین نوع حدیث می‌دانند که دسته‌ای از روایات ضعیف است. اما حدیث مشهور می‌تواند صحیح یا غیر صحیح باشد؛ چه اصل داشته باشد و چه نداشته باشد؛ در هر حال، حدیث مشهور آن است که میان مردم یا عالمان رواج پیدا کرده و شهرت یافته است. در هر صورت، نسبت احادیث موضوعه و مشهوره به شکل عموم و خصوص من وجه است؛ یعنی برخی احادیث مشهور، موضوع (جعلی) هستند و برخی احادیث موضوع، مشهور هستند و برخی با یکدیگر یکسان نیستند. لیکن تأکید این نشست بر روایاتی خواهد بود که مشترک میان موضوع (جعلی) و مشهور باشد.

در ادامه، عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع) بار دیگر به احادیث مشهور پرداخته و گفتند: زرکشی را می‌توان نقطه عطفی در تألیف ژانر کتب احادیث مشهور برشمرد. وی کتابی با نام اللّٰهالی المنثورة فی الأحادیث المشهوره را به رشته تحریر درآورده و روایاتی را جمع نموده که برخی به برچسب (لا أصل لها) نامبردار شده است. او این روایات را موضوعات (جعلیات) نام نداده، بلکه میان حدیث موضوع و مشهور به تفکیک قائل شده است تا جانب احتیاط را رعایت کرده باشد. همو به روایاتی اشاره دارد که میان عامه مردم رواج یافته ولی اصلی در شریعت برای آن پیدا نمی‌شود؛ حتی برخی فقهاء نیز معرفت درستی از این دسته روایات مشهوره ندارند.

دکتر سلمان‌نژاد سپس به بحث از ریشه‌های پدیده روایات مشهور توجه نموده و افزودند: اوج گرفتن جریان وعظ‌گرایی و کاهش سخت‌گیری‌ها نسبت به ضبط احادیث، افزایش سخنان کوتاه مشهور به مثابه حدیث نزد فقهای مسلمان، حمله مغول به جهان اسلام و آسیب جدی به اسناد روایات و همچنین پررنگ شدن محافل صوفیه و غلات که اعتباربخشی‌روایی متفاوتی داشتند، از عوامل رخداد پدیده یادشده است. برای نمونه، وعظ‌گرایان با تمسک به این پندار که احادیث همگی در منابعی به طور دقیق ثبت و ضبط شده و نیازی به سخت‌گیری در ذکر اسناد نبوده، بلکه تجرید آن از اسناد آسیبی پدید نخواهد آورد، سبب ترویج احادیث مشهور

بی‌سند گشتند. این امر از محافل اهل سنت به شیعه نیز سرایت کرد و در حوزه‌هایی از قبیل اخلاق و فقه بیش از دیگر حوزه‌ها گسترش یافت. در نتیجه، حدیث‌انگاری در جهان اسلام شیوع پیدا کرد.

مدیرکل اداره همکاری‌های علمی دانشگاه امام صادق (ع) در بخشی دیگر از سخنرانی خود گفتند: نتیجه رواج احادیث مشهور و بی‌اصل آن بود که موجی از نگرانی برای متخصصان حدیث‌پژوهی شکل بگیرد و ایشان دست به تدوین ژانر کتب مشهورات روایی بزنند. برای مثال، کتاب المقاصد الحسنة في الأحادیث المشتهرة علی الألسنة از سخاوی، نمونه‌ای است که روایات شایع میان عامه مردم را گرد آورده و به بررسی آن‌ها پرداخته است. همچنین، آثار متعدد دیگری در این ژانر تألیف شده است که نشان از تلاش صاحبان آن‌ها برای جمع احادیث مشهور و تبیین امکان وجود اصلی برای آن‌ها دارد.

در پایان این نشست، دکتر مرتضی سلمان‌نژاد به ارائه آماری از احادیث مشهور بی‌اصل در ژانر کتب روایات مشهور پرداخته و گفتند: در برخی از این تألیفات، باب خاصی به طب اختصاص یافته و هر مؤلف شماری از احادیث طبی مشهور را گرد آورده که اصلی ندارد و تنها میان مردم رواج پیدا کرده است. جالب آنکه اغلب این مؤلفان برخاسته از فضای مغرب اسلامی و همچنین مذهب شافعی هستند که محل تأمل است و نیاز به بررسی بیشتر دارد. در ضمن، دسته قابل توجهی از این احادیث طبی از راویان اهل غلو صادر شده و اغلب هیچ سندی ندارد. بنابراین، آمار بسیار بالای احادیث بی‌سند در میان روایات طبی نیازمند پژوهش‌های مستقلی است که در این نشست نمی‌گنجد و در زمانی دیگر به آن پرداخته خواهد شد.

دوره آموزشی «مدرسه رضانی شفاء: گذری بر یافته‌های علمی الهیات سلامت» با ارائه گزارشی از سوی دکتر حامد آرضائی، رئیس اندیشکده حکمت طبیعی و الهیات سلامت دانشگاه امام صادق (ع)، درباره شکل‌گیری و فعالیت‌های این نهاد علمی از آغاز تاکنون و همچنین خلاصه‌ای از آنچه در دوره حاضر در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است، به پایان رسید و از شرکت‌کنندگان دعوت گردید تا با همکاری با اندیشکده یادشده به فعالیت‌های علمی و پژوهشی در زمینه الهیات سلامت بپردازند.

نمونه‌ای از تصویر برگزاری نشست‌های مدرسه رمضانی شفاء

The screenshot shows a Zoom meeting interface. The main window displays a presentation slide titled "آسیب‌های بدنی" (Physical Injuries) with the number 25 in the top left corner. The slide content includes two bullet points: "آسیب‌های برگشت ناپذیر" (Irreversible injuries) and "موارد شبهه انگیز: مثلاً سرطان با متاستاز" (Suspicious cases: e.g., cancer with metastasis). On the right side, there is a list of participants: 59 total, including احمد پاکتی, امیرحسین قراستی, سید محمد حسینی ناظر, شمس‌الهدا کرمی, and Masoudisadr. Below the list, there is a chat window with a message from امیرحسین قراستی: "برای ثبت حضور لطفاً یک بار نام و نام خانوادگی خود را...".

The screenshot shows a Zoom meeting interface. The main window displays a presentation slide titled "تعریف حدیث موضوع" (Definition of Subject Hadith). The slide content includes the text: "هو المختلق المصنوع. واعلم أن الحديث الموضوع شرّ الأحاديث الضعيفة، ولا تحل روايته لأحد علم حاله في أي معنى كان، إلا مقروناً ببيان وضعه. بخلاف غيره من الأحاديث الضعيفة التي يحتمل صدقها في الباطن، حيث جاز روايتها في الترغيب والترهيب (مقدمة ابن صلاح، نوع ۲۱). اشاره به نشانه‌های وضع بودگی یک حدیث / اصناف واضعان / نوع عملکرد واضعان". On the right side, there is a list of participants: 25 total, including سلمان نژاد, امیرحسین قراستی, رضا نوروزی جویانی, دکتر مهدی آذرفراز, and سید مجید حسینی. Below the list, there is a chat window with a message from حامده گزاد: "با سلام شب بخیر، عیدو خدمت همه تبریک میگم".

بازتاب برگزاری نشست‌های مدرسه رمضانی شفاء در خبرگزاری بین‌المللی قرآنی ای‌کنا

<https://iqna.ir/00HeVR>

<https://iqna.ir/00HeyP>

<https://iqna.ir/00HevA>

<https://iqna.ir/00HfBY>

<https://iqna.ir/00Hees>

<https://iqna.ir/00HfGk>

<https://iqna.ir/00HeZk>

<https://iqna.ir/00Heis>

<https://iqna.ir/00HfLF>